

A létminimum-számítás megújítása



Központi Statisztikai Hivatal
Műhelytanulmányok 9.

A létminimum-számítás megújítása

Budapest, 2015

© Központi Statisztikai Hivatal, 2015

ISBN 978-963-235-488-0

Sorozatszerkesztő:

Dr. Németh Zsolt

Készült a Központi Statisztikai Hivatal

Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztályán

Másodlagos publikálás csak a forrás megjelölésével történhet!

A tanulmány kutatói véleményeket tükröz, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH hivatalos álláspontjával.

A kiadvány kialakítása egyedi, annak tördelési, grafikai, elrendezési és megjelenési megoldásai a KSH tulajdonát képezik.

Ezek átvétele, alkalmazása esetén a KSH engedélyét kell kérni.

Internet: <http://www.ksh.hu>

kommunikacio@ksh.hu

(+36-1) 345-6789 (telefon), (+36-1) 345-6788 (fax)

Borítóterv: Lounge Design Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2015.097

Tartalom

1. A létminimum-számítás története.....	4
2. A létminimum-mutató alternatívái.....	6
2.1. Az amerikai módszer adaptálása	6
2.2. A jelenlegi módszer, új paraméterekkel	10
3. Eredmények	13
3.1. Küszöbértékek	14
3.2. A küszöbérték alatt élők aránya	16
3.3. Fogyasztási szerkezet	17
Irodalomjegyzék	19

A KSH 2014-ben kezdeményezte a létminimum-számítás megújítását, mivel az addig használatban lévő mutatóval kapcsolatban számos szakmai, tartalmi és módszertani probléma merült fel. A mutató megnevezése nem tükrözi a számítás tartalmát: a név éhezésre, nélkülözésre utal, a tartalma viszont a mindenkori társadalmi normák szerinti tisztas megélhetést biztosító összeget jelzi. Ez az ellentmondás a mutató felhasználása körül is zavarokat okozott, mivel gyakran olyan jelenségeket (például a szegénységet) jellemeztek vele, amelyekre nem alkalmas. Mindemellett a mutató értéke alatti jövedelemből élő háztartások olyan nagy létszámú és heterogén sokaságot alkotnak, ami megkérdőjelezi a mérőszám szakpolitikai relevanciáját.

Tanulmányunkban a létminimum számításának rövid áttekintése után két javaslatot mutatunk be, amelyek alkalmasak lehetnek a mutatóval kapcsolatos problémák megoldására, és alapját képezhetik egy releváns abszolút szegénységi mutatónak.

1. A létminimum-számítás története

A létminimum, illetve a létfenntartási költség Magyarországon hagyományos elnevezése azoknak a szociális küszöbértékeknek, amelyek meghatározása normatív fogyasztói kosár segítségével történik (lásd KSH 2015a: 1–2).

Hazánkban az I. világháború éveitől kezdve állítottak össze és publikáltak fogyasztói kosár segítségével létfenntartási költség-adatokat. A KSH egy 4 tagú, a Szakszervezeti Értesítő egy 5 tagú munkáscsalád heti fogyasztói kosarát mutatta be, a mindenkori árakon. A KSH 1924–1944, a Szakszervezeti Értesítő 1921–1943 között publikálta adatait. Ezekben a fogyasztói kosarakban az egyszerűbb életviszonyok jutottak kifejezésre. Ez megnyilvánult a tételek kis számában, jellegében, valamint a „fehér foltokban” is. A mindössze néhány tucat tétel között olyan, mai szemmel jelentéktelennek tűnő tételek is szerepeltek, mint a gyufa, a petróleum, a mosószóda, a cipőkrém, viszont egyik számításban sem szerepelt a savanyú káposztán kívül más zöldség, sem gyümölcs, nincsen gyógyszer és más egészségügyi tétel sem, az iskolakönyvön és az újságon kívül nincs olyan tétel, amely az oktatást vagy a kultúrafogyasztást képviselné. Hiányzik a szórakozás, a közlekedés, a posta, és egyáltalán nem tartalmazott bútorzatot, háztartás-felszerelést.

Bővebb kosárral jelentkezett 1940-ben a Magyar Gazdaságkutató Intézet. Tisztviselői kosarában 91 élelmiszer, 164 iparcikk és 19 szolgáltatás szerepelt.

Több mint két évtizedes szünet után a KSH először 1968-ra vonatkozóan végzett minimumszámításokat, és ezzel – jóllehet az akkori politikai vezetés nyilvánosságra hozatalukat megtiltotta – nagy előrelépés történt a szegénység tabuként kezelt témakörének vizsgálatában. Ez a számítás az elődök nyomdokain haladva tovább bővítette a kosár tartalmát.

Újabb, átfogó jellegű számításokra a KSH-ban 1984-ben került sor, az ennek eredményeit tartalmazó, eredetileg szigorúan titkosnak minősített kiadvány végül is hivatalos használatra minősítéssel megjelenhetett (50 példányban). A fogalomrendszer taglalásánál kitért arra, hogy

„A nemzetközi tapasztalatok egyértelműen arra utalnak, hogy a minimumszámítások mindenkor a szegénység fogalmához kapcsolódnak. Mivel a szegénység fogalma idő-

ben és térben viszonylagos, objektív, egzakt, egyszer s mindenkorra érvényes meghatározása sem alakult ki, és a szegénységhez kapcsolódó jövedelmi minimum meghatározására sem létezik egységes nemzetközileg elfogadott számítási módszer.”

E kiadvány különbséget tett társadalmi minimum és – egy ennél alacsonyabb – létminimum között, s a fogalmak kialakításánál feltételezték az önálló lakás meglétét, így az ennek megszerzéséhez szükséges jövedelmet a számítás nem tartalmazta egyik esetben sem. A különböző kutatások alapján megállapították, hogy a jövedelmek alacsonyabb szintjén nincsenek jelentős különbségek a különböző „társadalmi rétegek” között, ezért a minimum rétegenkénti meghatározása indokolatlan. Sokkal jelentősebbek a különbségek az aktív és inaktív háztartások, az eltartott gyermekkel vagy anélkül, illetve a községben vagy városban élők között. A számításokat ennek megfelelően dolgozták ki. A módszert a nemzetközi példák néhány elemét kombinálva, a korábbi hazai minimumszámítások tapasztalatait felhasználva alakították ki. Az élelmezési szükségletet és a lakásfenntartás költségeit tételesen, az ezeken felüli „egyéb” szükségletek értékét pedig egy összegben határozták meg. Az eredményeket összevetették a 16 évvel korábbi számítások adataival, melyből idézünk egy érdekes megállapítást:

„Az életszínvonal jelentős növekedése ellenére a társadalmi minimum relatív nagysága kissé alacsonyabb, a létminimumé pedig magasabb lett, mint 16 évvel ezelőtt volt. Ebben a folyamatban kifejezésre jut, hogy a társadalmi minimum relatív fogalom és a mindenkorai társadalmi gazdasági fejlettség szintjének felel meg. Az elmúlt másfél évtizedben számos olyan fogyasztási cikk és szolgáltatás vált tömegigénnyé, ami korábban nem képezte részét a társadalmi minimumnak.”

A számítások fogyasztóiár-indexszel továbbvezetett adatai 1987-től szerepeltek a rendszeres publikációkban. A normatív fogyasztói kosár már nem a szükségletek teljes körét, hanem csak az élelmezést ölelte fel. A többi szükséglet értékösszegét regressziós számítás segítségével, az élelmezési kiadás függvényében határozták meg, nem részletezett globális összegként.

A rendszerváltást követően a társadalmi-politikai közélet nagy érdeklődést mutatott a minimumértékek iránt. Ezt jelzi többek között, hogy 1990. szeptember és 1991. június között parlamenti szakbizottság foglalkozott számításuk és felhasználásuk kérdéseivel. A bizottságban érdekvédelmi szervezetek, társadalomtudományi és gazdaságkutató intézetek delegáltjai, országgyűlési képviselők és statisztikus szakemberek vettek részt.

A bizottság megerősítette a minimumérték tartalmi definícióját, miszerint az olyan értékösszeg, ami a szükségletek társadalmilag elfogadható minimumszintjét számszerűsíti. A szint igen szerény, jellemzője, hogy az alapvető szükségletek kielégítésére nyújt lehetőséget, és hogy csak a hónapról hónapra éléshez elég (ez gyakorlatilag megegyezik az 1984-es számítások „létminimum” fogalmával). A bizottság állásfoglalásokat, ajánlásokat fogalmazott meg, melyek finomították a módszert.

Az új létminimum-számításokat a KSH 1991-ben kezdte el – az 1989-es tárgyévre vonatkozóan – és az eredményeket a fogyasztóiár-index felhasználásával folyamatosan továbbvezette. 1994-ben ezt a gyakorlatot megszüntette, mivel az életszínvonal nagymértű csökkenése, a fogyasztás átstrukturálódása következtében az adatok elvesztették realitásukat.

Ezt követően 1996-tól indította újra a KSH a létminimum-számítást, visszatérve az 1991. évi alapszámításhoz, újraszámítva az 1994. évi létminimumértéket is. Az élelmiszer-fogyasztási

normatíva nem változott, az értékben ennek megfelelően fogyasztó háztartások azonban az életszínvonal csökkenése miatt kevesebbet fordítottak egyéb szükségleteikre, következésképpen az újonnan felmért létminimumérték lényegesen kisebb volt az árindexszel továbbvezetettnél.

Azóta a KSH éves rendszerességgel végzett létminimum-számításokat, a számítás algoritmus, a normatív élelmiszerkosár alkalmazása azonos az 1991. és 1996. évvel. A létminimum-számítás módszertana azóta sem változott, mivel a kérdés elsősorban politikai szempontból túlságosan érzékeny volt. Tekintettel azonban arra, hogy a létminimum eddig használt mutatója felett a több mint negyedszázad alatt eljárt az idő, szükségessé vált annak felülvizsgálata. A következő javaslatokkal ehhez kívánunk hozzájárulni.

2. A létminimum-mutató alternatívái

A következőkben két megközelítést mutatunk be, amelyek hozzájárulhatnak a létminimum-számítás megújításához. Az első ezek közül az abszolút szegénység számítására az Egyesült Államokban meghonosított gyakorlatának adaptálásával, illetve igyekszik azt az Európai Unióban alkalmazott szegénységi mutatókhoz közelíteni, a másik pedig a létminimum-számítás jelenlegi módszerének megtartása mellett a számítás során használt paraméterek felülvizsgálatát indítványozza.

Mindkét módszer számítása során a *Háztartási Költségvetés és Életkörülmény Felvétel* (HKÉF) éves állományaira támaszkodtunk. A HKÉF fogyasztási adatai az év során a háztartások által egy hónapban (2015 januárjától kezdve két héten) keresztül vezetett naplóból, illetve az éves visszatekintő kikérdezéskor adott válaszokból állnak össze. Az létminimum-számítás hagyományosan csak a naplódatokra támaszkodott, mivel a létminimum-mutatóval szembeni egyik elvárás az volt, hogy minél korábban rendelkezésre álljon. Az éves állomány azonban a fogyasztási adatok teljesebb körét öleli fel, ezért megbízhatóbb eredményeket ad, viszont később áll rendelkezésre. Amennyiben pedig a küszöbszámok pusztá meghatározása mellett azt is ki szeretnénk mutatni, hogy hány háztartás, illetve személy él a küszöb alatti jövedelemből, továbbá hogyan jellemezhetők, akkor mindenképpen a megfelelő részletezettségű éves adatállományt érdemes használni, amelyben részletes jövedelemadatok is rendelkezésre állnak. Az önmagában is viszonylag „erős” évközi fogyasztási adatból számolt küszöbhez mérni egy viszonylag – az éveshez képest – „gyengébb” jövedelmi statisztikát azt eredményezi, hogy a küszöbérték „alatti” népesség arányát jelentősen túlbecsüljük.

2.1. Az amerikai módszer adaptálása

Az Egyesült Államokban az 1960-as évek elején Mollie Orshansky dolgozott ki egy módszert a különböző összetételű háztartások szegénységi küszöbének kiszámítására (Fisher 1992). A módszer egy élelmiszer-normatívából indult ki. Az Egyesült Államokban évtizedek óta havonta több háztartástípusról publikálnak (jelenleg az *USDA, United States Department of Agriculture*) ún. „food plan” költséget, amely a háztartás heti ételmezésének költségeit összesíti különböző jóléti szinteken. Többféle költségszintet állapítanak meg, Orshansky számításaihoz az „economy food plan” változatot használta, amely akkor a legalacsonyabb szintű, de még adekvát táplálkozást tette lehetővé. Ez kizárólag otthon elkészített ételeket vett figyelembe, házon kívüli

étkezést nem tartalmazott. Az élelmiszeren kívüli fogyasztást úgy tették hozzá, hogy az élelmiszer-normatívát egy szorzóval megszorozták. Ez az Egyesült Államokban akkoriban tízévenként végrehajtott Household Food Consumption Survey 1955-ös hullámának egyik megállapítására épült, amely szerint a háztartás élelmiszer-fogyasztása és rendelkezésre álló jövedelme között meghatározott arány áll fenn. Ezt az arányt használták szorzóként a szegénységi küszöb becslésére.

A küszöb évenkénti továbbvezetése logikus módon a két fő elem, az élelmiszer-normatíva és a szorzó frissítésével történne. Az első az élelmiszerkosár pénzben kifejezett értéke, így ezt a benne levő élelmiszerek éves árváltozásának figyelembevételével lehet továbbvezetni. A szorzó változtatásában testesül meg az életszínvonal változásának hatása, a szorzó növekszik, ha nő a prosperitás, és csökken, ha a háztartások anyagi körülményei romlanak. Ebben az Engel-törvény érvényesül, amely szerint az alapvető kiadásokra (elsősorban az élelmiszere) fordított kiadások aránya az anyagi jólét egyik indikátora, a szegényebb háztartásoknál, illetve nemzeteknél ez az arány magas, a gazdagok esetében pedig alacsony.

A szorzó változtatásának szükségessége hamar nyilvánvalóvá vált, mivel nem sokkal azután, hogy publikálták a szegénységi küszöböket, a következő, az 1965-ös Food Survey adatai már rendelkezésre álltak, és vizsgálni lehetett, hogy a kiinduló jövedelem és az élelmiszer-fogyasztás közötti összefüggés fennáll-e még. A kísérlet a szorzó változtatására azonban ekkor és a későbbiekben is meghiúsult, azóta is az eredeti paramétert alkalmazzák.

Az amerikai módszer adaptálásakor természetesen több részlet esetében is eltérünk az Orshansky által használttól, és a magyar létminimum-számítás hagyományaihoz alkalmazkodunk. A jövedelem/élelmiszer-fogyasztás arány helyett célszerűbb az élelmiszer-fogyasztásnak az összefogyasztáshoz mért arányát alkalmazni. Azért, mert egyrészt az eloszlása kevésbé jobbra elnyúló, másrészt az utóbbi évtizedekben már rendelkezésre áll az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti nómenklatúrája (a COICOP), amelynek jelenleg az EU-ban harmonizált változatát használjuk. Ezzel szemben az Egyesült Államokban alkalmazott képlet esetében állandó vita folyt arról, hogy milyen jövedelemfogalmat kell használni. Véleményünk szerint az abszolút szegénységmutatók többsége fogyasztási alapú, például a teljes kosáron alapuló mutatók is költségeket összesítenek, a jövedelmek csak később kapnak szerepet, amikor például azt vizsgáljuk, hogy hányan élnek az adott országban a küszöb alatti (egy fogyasztási egységre jutó) jövedelemből.

A szorzó esetében az arányt az egész jövedelmi skálán számolták, így jött ki a 3 körüli érték. Vagyis nem szűkítették a valamilyen értelemben a szerényebb körülmények között élő háztartásokra (pl. a jövedelmi skála alsó részére). Azonban a szorzó használata mögött egy másik alapfeltevés is meghúzódik. Orshansky egy átlagos jövedelmi viszonyok között élő háztartásból indult ki, amelyik anyagi forrásainak szűkülésével szembesül pl. egy recesszió idején. Az élelmiszer-fogyasztást a normatíva szintjéig (a takarékos kosárral számolva) csökkenti, ekkor még éppen adekvát lesz, és a feltevés szerint, ha az élelmiszeren kívüli fogyasztását ugyanilyen arányban csökkenti, akkor lesz az is éppen még megfelelő szintű. Ez egyet jelent azzal, hogy a két rész aránya változatlan a jobb anyagi forrásból gazdálkodó és a szűkösebb körülmények között élő háztartások esetében. Azonban a fogyasztási felvételek adatai azt mutatják, hogy ez nincsen így, a küszöb felé közeledve az alapvetőnek tekinthető fogyasztást egyre kevésbé lehet visszafogni, ennek a jövedelemrugalmassága alacsonyabb. Ami egyet jelent azzal, hogy más arány érvényesül

a különböző jóléti szinteken élő háztartások esetében. Ezért a szegénységi küszöb keresése esetében indokolt az alacsonyabb jóléti szinten élő háztartások jellemzőjével számolni. A magyar létminimum-számítás, amely az étel-miszer-normatíva bizonyos környezetébe tartozó háztartások teljes fogyasztásaként határozta meg a küszöböt, szintén alkalmazott előszűrést, amikor eleve csak a jövedelemeloszlás szerinti 6–67. percentilisbe tartozó háztartások adatait vizsgálta. A módszer adaptációjánál a szorzót az unió által használt legtagabb mutató, az AROPE szerinti szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett háztartások adatain számoltuk. Ez a szorzó esetében nagyjából azonos számot eredményezett, mint a percentilis szerinti szűkítés. A szorzó esetében az elmúlt három év átlagát vettük, így 3,17-es érték adódott és ezzel az értékkel kalkuláltuk a táblázatokban feltüntetett két korábbi évet is, tervezzük azonban a későbbiekben a szorzó változtatását, pl. 3 éves mozgóátlag alkalmazását.

Az étel-miszerkosár beárazása az aktuális év áraival a korábbi módszerhez hasonlóan történik, vagyis ugyanúgy vesszük figyelembe az éves árváltozást, mint korábban, illetve ahogy a tengerentúlon is történik.

Mivel az egyesült államokbeliekhez hasonlóan részletes és havonta publikált étel-miszerkosár-változatok nem állnak rendelkezésünkre, ennél a módszernél is szükséges lesz az étel-miszerkosár nagyobb időközönkénti felülvizsgálata.

Az Egyesült Államokban használt módszer esetében a nemek és az életkor szerint megállapított étel-miszerkosarokból kiindulva jutottak el a szegénységküszöbszám-rendszerhez. A különböző háztartástípusok étel-miszer-normatíváját ezeknek a személyekre vonatkozó kosaraknak a segítségével, valamint a háztartástípusokban a különböző nemű és korcsoportú személyek eloszlásának figyelembevételével kalkulálták. Ez utóbbira vonatkozóan a népszámlálásból nyertek információkat. A később rendkívül népszerűvé váló fogyasztási egység-skálákat még nem használták. Orshansky a három vagy többszemélyes háztartásokat tekintette kiindulópontnak, a kétszemélyesek küszöbét külön módszerrel, más szorzó alkalmazásával határozta meg, végül az egyszemélyesek küszöbét a kétszemélyesekéből származtatta.

A magyar létminimum-számítás egyféle étel-miszerkosarat használ, és a különböző háztartások étel-miszer-normatíváját egy külön étel-miszer-ekvivalencia-skála segítségével kalkulálja. Ez a kor és nem szerinti különbségeket rendkívül leegyszerűsítve veszi figyelembe: a 0–14 évesek étel-miszer-normatívája a felnőttekéhez képest 77,8, a 60 éves és idősebbeké 88,2%. Ezt a skálát annál a lépésnél használja, amikor a normatíva környezetébe eső étel-miszer-fogyasztással rendelkező háztartásokat válogatja ki a HKÉF állományából. Ezután a szűrés után történik a fogyasztási egységre jutó átlagos küszöbérték kiszámítása. A mai napig ez a felhasználók körében is legismertebb küszöbérték, ami tulajdonképpen éppen a másoknál különállóan kezelt egyszemélyes háztartások létminimumküszöbe. (Ez egyébként az egyetlen típus, ahol az egy fogyasztási egységre jutó, az egy főre jutó és az egy háztartásra jutó küszöbérték is egybeesik). Az összes többi háztartástípus küszöbét ebből az értékből, annak a fogyasztási egység-skálával való felszorozásával származtatja.

Az amerikai módszer hazai adaptációjakor az OÉTI-től kapott étel-miszerkosár beárazása után a jelenlegi kutatásban csak a fogyasztási egység-skálát használtuk az összes háztartástípus küszöbének meghatározásához. Mivel itt nem környezetet kívánunk meghatározni, az étel-miszer-ekvivalencia-skála használata nem elengedhetetlen, miközben jelenlegi formájában túlságo-

san is leegyszerűsítő. Ráadásul a fogyasztásiegyeség-skálában a teljes fogyasztásra vonatkozó méretgazdaságosság érvényesül, ami magában foglalja az élelmiszer-fogyasztást is. Igaz a 60 éven felüliek megkülönböztetését nem veszi figyelembe, viszont a gyermekek esetében az általunk választott skála hasonló korhatárt használ. Ezért feleslegesnek tartjuk a fogyasztásiegyeség-skálán túl ezzel is bonyolultabbá tenni a számítást. Természetesen jó lenne, ha Magyarországon is rendelkeznenek nemek és korcsoportok szerint tovább részletezett élelmiszerkosarakkal, amelyeket a tengerentúlihoz hasonlóan több szintre is (akár kalória, akár jóléti szint) meghatároznának.

Az eddigi létminimum-számítás egy speciális lapos fogyasztásiegyeség-skálát használt, amely megkülönböztette az aktív és a nyugdíjas háztartásokat is. Mi ehelyett a harmonizált uniós indikátorok esetében is használt OECD2 skálát alkalmaztuk. Ez lehetőséget ad arra, hogy minden háztartástípus esetében összevessük, hogyan alakultak egymáshoz képest a relatív és az abszolút szegénységi mutatók, mivel a szegénység, kirekesztődés EU-harmonizált mutatói esetében is az OECD2 skálát alkalmazzuk.

Ezen túlmenően nem tartjuk indokoltnak a speciális skála használatát. Korábban az alacsonyabb jóléti szinten lévő országok számára a laposabb OECD1 skála használata mellett érveltek, mivel abból az összefüggésből indultak ki, hogy minél magasabb egy ország életszínvonala, annál inkább indokolt egy meredek skála alkalmazása. A fogyasztási szerkezet oldaláról nézve ez azt jelenti, hogy ahol az élelmiszer-kiadások aránya magas, ott kevésbé degresszív, ahol inkább a rezsi kiadások aránya magas, ott erősebben degresszív skálát érdemes alkalmazni. A létminimumhoz használt speciális magyar skála azonban még az OECD1 skálánál is laposabb.

Továbbá, ha megnézzük a magyar fogyasztási szerkezet változásait az eddig használt létminimum-számítás bevezetése óta eltelt időben, megállapíthatjuk, hogy az élelmiszerkiadások 30% feletti aránya nagymértékben csökkent (2014-ben 23,1%), míg a lakásfenntartásra fordított költségek aránya a rendszerváltáskori 10–13% körüli szintről majdnem megduplázódott (2014-ben 23% volt). Ha a fogyasztási szerkezet és az ekvivalenciaskála közötti fenti viszony valóban érvényes, akkor az egy jóval meredekebb skálát indokolna, mint a létminimum-számításban több mint két évtizeddel ezelőtt meghatározott.

Az ekvivalenciaskálák paramétereit természetesen jobb lenne valamilyen empirikus számítással meghatározni. Ekkor is figyelembe kell azonban venni, hogy a paraméterek meghatározására szolgáló képleteket olyan modellekből vezetik le, amelyek maguk is különféle előfeltevéseken alapulnak. Ezenkívül az adatforrások, mint a HKÉF hiányosságai is egyes módszerek esetében nagyobb mértékben, míg másoknál kevésbé érzékelik hatásukat. A paraméterek meghatározására tett főbb kísérletek változatos eredményeket hoztak: a lineáris regresszió (ahol a regresszorok az egyszemélyes háztartáshoz képest a „további felnőttek”, illetve a gyermekek száma) az OECD1 skálához közeli eredményeket hozott 2002-ben (Éltető-Havasi 2002).

Egy keresleti ökonometriai modellből számolt ekvivalencia skálát Cseres-Gergely Zsombor és Molnár György (2008), a 1993 és 2001 közötti HKÉF-adatokra támaszkodva. Ennek eredményeit kicsit nehezebb értelmezni, de a számolt paraméterek egyértelműen a OECD1 és az OECD2 skála közé esnek az Engel-módszerrel számolva, míg ennél magasabbak a teljes keresleti rendszer esetén. Úgy tűnik, hogy az időben előre haladva a skála kicsit meredekebbé válik. Az Engel-módszer esetében elbizonytalanítónak tartják, hogy a második gyermek súlya nagyobb, mint az elsőé. A teljes keresleti rendszerrel becsült eredmények pedig jelentős különb-

séget mutatnak az első és második gyermek között, vagyis ha nem szeretnénk a skálában megkülönböztetést tenni az első, illetve a további gyermekek között, akkor a modellből kapott gyermekekre vonatkozó paramétereket még össze kell súlyoznunk. Ez arra utal, hogy az OECD2 skála ebben a tekintetben valamelyest leegyszerűsítő.

Az idézett számítások is már elmozdulást mutattak a speciális magyar skála irányából a valamilyen meredekebb skála felé. Azóta azonban újabb évtized eltelt, így a jelen tanulmányhoz szintén kísérleteztünk a paraméterek meghatározásával. Egyrészt a regressziós módszert próbáltuk alkalmazni a 2014-es éves HKÉF-adatokon, másrészt a különböző, a mintában még megfelelően nagy elemszámú háztartástípusok összefogyasztásának arányaiból próbáltunk a háztartásban megjelenő további felnőtt, illetve gyermek súlyára következtetni. Mindkét módszer az OECD2 skálának megfelelő eredményeket hozott, de itt is megfigyelhető volt a második gyermek nagyobb súlya. Mindezeket megfontolva az OECD2 skála használata mellett döntöttünk. Tény, hogy ez miközben azonos súlyt ad minden további felnőttnek és ugyanígy kezeli az összes gyermeket is, erősen leegyszerűsítő, valamint az is, hogy a jövedelmi különbségeket és így a szegénységet a nagyobb létszámú háztartások esetén némileg alulbecsüli, azonban jóval kisebb mértékben, mint ahogy az a speciális létminimumskála bevezetése idején jellemző volt.

2.2. A jelenlegi módszer, új paraméterekkel

Az eddig használt létminimum-mutató megnevezése, illetve tartalma kapcsán feszülő ellentmondás feloldásához a mutató közzétételekor nyilvánvalóvá kell tenni, hogy pontosan milyen szinthez kívánunk küszöbértéket számolni. Világossá kell tenni, hogy amikor körvonalazzuk a szükségletek bizonyos körét, ezek a szükségletek milyen életszínvonalnak is felelnek meg.

A helytelen felhasználás kapcsán természetesen nem csupán a mutató készítőinek, de a felhasználóinak is van felelőssége. Az ezzel kapcsolatos problémákat a módszertan változtatása önmagában nem oldja meg. A létminimum-típusú mutatókhoz olykor kifejezetten erős szociálpolitikai igények kapcsolódnak, kapcsolódtak Magyarországon és a világ más országaiban is. A rendszerváltás időszakában a létminimum magyarországi számításának felülvizsgálatára létrehozott szakbizottság például határozott, szociálpolitikai szerepet szánt a létminimum-mutatónak:

„A modern társadalomban a minimumértékek operatív kategóriák, amelyeket szociálpolitikai mérceként, illetve orientációra lehet felhasználni. (...) A minimumértékek mind a jogosítványok járandóságainak, mind a családi segélyezésnek a meghatározásánál felhasználhatók mérceként. A felhasználás módja az, hogy vagy a minimumértéket, vagy pedig annak valamekkora százalékos mértékét alkalmazzák, illetve teszik az érdekegyeztetés tárgyává” (KSH 1991: 6).

A felhasználók számára azzal nyújthatjuk a legnagyobb segítséget, hogy világossá tesszük a mutató jelentését, tartalmát, értelmezésének lehetőségeit és korlátait. Fontos tehát az eredmények bemutatásának módja, de a létminimum-számítás utóbbi évekbeli magyarországi gyakorlatával kapcsolatban nem ez a legsúlyosabb probléma. A létminimum-mutató ugyanis egy meglehetősen komplex mérőszám, amely támaszkodik több olyan paraméterre, amelyeknek helytállóságáról szükséges újra és újra megbizonyosodni. A következőkben a számítás három olyan elemére

térünk ki, amelyek folyamatos reflexiót igényelnek, nem lehet őket évről évre mechanikusan alkalmazni.

a. Az első ezek közül a mutató által mérni szándékozott *szint* problémája. A jelenlegi létminimum-mutató a részlegesen tételes megközelítések közé tartozik. Nem sorolja fel tehát normatív módon azoknak a szükségleteknek az összességét, amelyeknek kielégítését alapvetőnek tekinti, ezt csupán az étel- és táplálék-szükségletek esetében teszi meg. Az ezen felül jelentkező szükségleteknek csupán az értékét kívánja becsülni az aktuális fogyasztási adatok alapján.

A jelenlegi mutató esetében tehát a mérni szándékozott szintet az határozza meg, hogy milyen *normatív kiindulópontot* választunk az étel- és táplálék-szükségletek körvonalazásához. Hangsúlyozzuk, hogy e kiindulópont megválasztása normatív kérdés, vagyis az alapján változtatható, hogy *milyen típusú problémára kívánunk reagálni* a mérőszámmal. A jelenlegi mutató alapját egy olyan, az OÉTI által összeállított étel- és táplálék-szükséglet-képező, amely (több tényezőt figyelembe véve) 2400-as kalóriaértéket céloz meg. Az ehhez a szinthez összeállított étel- és táplálék-szükséglet-képező

„közepes fizikai igénybevétel esetén fedezi a vonatkozó egészségügyi és táplálkozás-tudományi követelményeknek megfelelő teljes tápanyag-, vitamin- és ásványianyag-szükségletet” (KSH: 2015a: 2)

Fontos kiemelni, hogy ez a szint nem az éhhalálhoz, illetve az éhezéshez kötődik, ha a mutató megnevezése esetleg ezt a képzetet is kelti valakiben. A kiindulópontként alkalmazott étel- és táplálék-szükséglet-képező optimális tápanyagmennyiséget és -összetételt, valamint a mutató megnevezésénél jóval magasabb életszínvonalat feltételez.

A jelenlegi mérőszámnak is lehetne szakpolitikai relevanciája, de a mutató – a normatív elemének változtatása révén – alárendelhető más szakpolitikai céloknak is. Megcélozható többek között egy, a jelenlegi szintnél alacsonyabb életszínvonal is, ami valóban alkalmasabb lehet azon társadalmi csoportok körvonalazására, ahol a szükségletek kielégítése égetőbb problémát jelent. Rodler Imre (2005) munkájában a következő módon jellemezte a felnőtt férfiak étel- és táplálék-szükségletét különböző szintek szerint.

1. tábla

A felnőtt férfiak étel- és táplálék-szükséglete különböző szintek szerint

(kcal/nap)

Felnőtt férfi	Alapanyagcsere	Könnyű fizikai munka, nem aktív élet
68 kg	1660	2300
80 kg	1800	2500

Ahogy az 1. tábla mutatja, ha csökkentjük a mutatóhoz kapcsolódó normatív igényeket, elvileg összeállíthatók olyan étel- és táplálék-szükséglet-képezők, amelyek az étel- és táplálék-szükségletek kielégítésének alacsonyabb szintjét veszik alapul. Ezzel – a létminimum-mutatót ért kritikákra reagálva – csökkenthető a küszöb alá kerülők heterogenitása, és a mutató alkalmasabbá válhat azon szakpolitikai célok támogatására, hogy ott segítsünk, ahol a legnagyobb a szükség.

b. A második kérdés, hogy miként határozzuk meg azon háztartások körét, amelyek fogyasztási adatai alapján releváns módon számíthatjuk az élelmiszer-kiadások fölötti egyéb szükségletek értékét. Ahogy már említettük, a jelenlegi létminimum-mutató a részlegesen tételes megközelítések logikáját követve csupán az élelmiszer-szükségletek kielégítéséhez kapcsolódó termékek körét határozza meg egyenként. Az ezen túli szükségleteket nem részletezi normatív módon, csupán az értékét számítja tapasztalati úton. A probléma, amire minden részlegesen tételes megközelítést alkalmazó módszernek ezen ponton valamilyen választ kell adnia, úgy hangzik, hogy miként tehetjük meg ezt anélkül, hogy normatív módon, tételesen felsorolnánk és beárznánk e szükségleteket.

Röviden összefoglalva, a jelenlegi mutató válasza erre a problémára: az általános=normális. Eszerint, az élelmiszer-szükségleteken túli fogyasztási cikkek tételes normatív felsorolásától eltekinthetünk, ha abból indulunk ki, hogy a fogyasztók e normatív döntéseket nap mint nap meghozzák, amikor kiválasztanak, illetve megvásárolnak valamilyen terméket. Az élelmiszer-kiadások feletti szükségletek értékét ez alapján meghatározhatjuk a fogyasztási szokások vizsgálata révén.

Ismert azonban, hogy a különböző anyagi helyzetben lévő háztartások fogyasztásának színvonala, illetve szerkezete alapvetően eltér egymástól. A felső jövedelmi decilisbe tartozó háztartások fogyasztásának volumene jóval magasabb, és az összfogyasztáson belül kisebb súlyt tesznek ki az élelmiszer-kiadások, mint az alsó decilisekbe tartozó háztartások esetében (lásd KSH 2015b: 3.1.3. fejezet). Ezt a tényt figyelembe kell venni az élelmiszer-kiadásokon kívüli szükségletek kalkulálásakor: egyszerűen nem előfeltételezhetjük, hogy a különböző anyagi helyzetű háztartások fogyasztási szerkezete homogén, amikor nem az.

A küszöbérték(ek) kalkulálásakor tehát nem indulhatunk ki a társadalom egészének fogyasztási jellemzőiből, de nem definiálhatjuk külső tényezők – például más szegénységi mutatók – alapján sem, hogy mely háztartások fogyasztási jellemzőit releváns vizsgálni a számítások során. Ha így tenénk, akkor előfeltételeznénk, hogy tudjuk, amit keresünk – pedig nem tudjuk, azért keressük!

Ennek a problémának a kezelése érdekében határozza meg a jelenlegi mutató az élelmiszer-normatíva értékének „környezetében” fogyasztó háztartások fiktív körét: azoknak a háztartásoknak a fogyasztási jellemzői alapján számoljuk az élelmiszer-kiadások feletti szükségletek értékét, amelyek „nagyjából” az élelmiszer-normatíva értékének megfelelő összeget költenek élelmiszerre. Ez a megoldás kivezet minket az előzőekben vázolt ördögi körből.

Azt, hogy pontosan miként határozzuk meg ezt a környezetet, nem lehet előzetesen lefektetni egzakt módon, mivel olyan praktikus tényezőktől függ, mint a fogyasztási felvételhez rendelkezésre álló minta nagysága. Elvi szinten megfogalmazható azonban, hogy annál pontosabban az eredményeink, minél szűkebb intervallumot húzunk meg és minél homogénebb azoknak a háztartásoknak a köre, amelyek fogyasztási adataira a számításainkat alapozzuk. A jelenlegi mutató az élelmiszer-normatíva kb. $\pm 20\%$ -ában állapítja meg a környezetet.

Szintén gyakorlati kérdés, hogy alkalmazzunk-e, illetve milyen szigorúságú „extrémizációt” alkalmazzunk az intervallumba eső háztartások esetében. A jelenlegi mutató a kiválasztott háztartások közül nem veszi figyelembe azokat, akik a legalsó, illetve felső percentilisekbe esnek, és kizárja azokat is, akik a vizsgált időszakban személygépkocsit vásároltak, vagy nagy értékű lakásberuházást hajtottak végre. Szintén elvi szinten megállapíthatjuk, hogy az „extrémizáció”

javíthatja a számításainkat, amennyiben kiküszöböli az adatok minőségével kapcsolatos problémákat,¹ illetve amennyiben kiszűri a létminimum-számítás szempontjából nem releváns tételeket, mint például az autóvásárlás.²

c. A harmadik probléma a számítások során használt fogyasztásiegyeség-skálá(k)hoz kapcsolódik. Ezeknek a szerepéről kevesebb szó esik a különböző számítások előnyeinek, illetve hátrányainak a mérlegelésekor, a hatásuk azonban különösen jelentős (Havasi 2015: 905–907). Módszertani szempontból talán ez az a pontja a jelenlegi létminimum-mutatónak, ami a leginkább megkérdőjelezhető mind elvi, mind pedig empirikus szinten.

Ahogy már említettük, a jelenlegi létminimum-mutató kétféle fogyasztásiegyeség-skálát is alkalmaz: egyet külön az étel- és ital-kiadásokra, s egy másikat az össz fogyasztásra vonatkozóan. Az első skálának az étel- és ital-normatíva környezetében lévő háztartások kijelölésekor van különösen fontos szerepe, a másodiknak pedig a konkrét küszöbértékek számításakor. Mindegyik fogyasztásiegyeség-skála tartalma tehát döntő lehet az eredmények szempontjából, így a megvásárlásuknál különösen gondosan kell eljárni.

A jelenlegi létminimum-mutató speciális fogyasztásiegyeség-skálát alkalmaz, míg az Európai Unió országai – így Magyarország is – egységesen az OECD2-es skálát alkalmazzák a szegénységstatisztikákban. Empirikus kérdés, hogy egyik vagy másik skálát célszerű-e alkalmazni, vagy esetleg egy új konstrukció bevezetésére van szükség.

A következő részben kísérleti jelleggel az eredeti módszernek egy olyan módosított verzióját mutatjuk be, amelyben néhány lényeges paramétert alapvetően megváltoztattunk. Egyrészt, egy alacsonyabb, 1800 kcal/nap szintet megcélzó fiktív étel- és ital-kiadásból indultunk ki, másrészt a jelenlegi mutató által alkalmazott fogyasztásiegyeség-skála helyett az OECD2 skálát használtuk. Az étel- és ital-kiadás értékének környezetét egységesen ± 20 -ban határoztuk meg, és az eredeti módszer által használt „extrémizálás” gyakorlatot alkalmaztuk. Ezek a paraméterek így az eredeti mutatót kifejezetten szakpolitika-orientálttá teszik, miközben a fogyasztásiegyeség-skálák esetében az európai és a hazai szegénységstatisztikában alkalmazott gyakorlatot követik.

3. Eredmények

A következőkben az e két módszerrel kapott eredményeket mutatjuk be az elmúlt három évről vonatkozóan. E módszerekben tehát közös, hogy – bár különböző értékű, de – mindkettő normatív módon meghatározott étel- és ital-kiadásból indul ki, a fő különbség abban rejlik, hogy miként kalkulálják az étel- és ital-szükségletek feletti szükségletek értékét. A következőkben az eltérő módszerekkel számított küszöbértékeket mutatjuk be, majd pedig azt vizsgáljuk, hogy ezek alapján a népesség hány százaléka esik a különböző minimumérték „alá”, végül pedig az eltérő megközelítésekkel számolt küszöbértékek „alatt”, illetve fölött elhelyezkedő háztartások fogyasztási szerkezetének eltéréseit tekintjük át.

¹ Minden mintavétel alapuló felvétel számára problémát jelent a legalsóbb, illetve a legfelsőbb réteg elérése.

² Megjegyzendő azonban, hogy az ilyen típusú szabályok normatív döntéseken alapulnak, amelyek külön indoklást igényelnek.

3.1. Küszöbértékek

A következőkben a különböző módszerekkel számolt küszöbértékeket mutatjuk be a 2012–2014-es időszakra vonatkozóan, és vetjük össze őket egymással.

Ahogy már említettük e minimumértékek kiindulópontja mindegyik módszer esetében a normatív módon összeállított és aktuális árakkal beárazott ételmenükosár. E kosár tartalma nem változott a vizsgált három évben, mindkét módszer során ugyanezt a kosarat vettük alapul. Az eredeti mutató policy-orientált verziója esetén 1800 kcal-ra csökkentett ételmenükosárból indultunk ki. A 2. táblában összefoglaltuk, hogy a különböző módszerek ez alapján mekkora ételmenü-kiadásokat vettek alapul az egyes években.

2. tábla

Az ételmenükosár értéke évenként a különböző módszerek esetében

Módszer	2012	2013	2014
Amerikai módszer adaptálása	24 094	24 099	23 954
Eredeti módszer, policy-orientált paraméterekkel	18 071	18 074	17 966

E kiindulópontok kapcsán fontos tehát hangsúlyozni, hogy a két módszer különböző normatív igényeket kapcsol a kiszámolt minimumértékekhez. Az amerikai módszer adaptálása során ugyanazt a szintet céloztuk meg, mint amit az eredeti létminimum-mutató: a kiszámolt értéknek megfelelő összegből tehát eszerint a könnyű fizikai munka esetén biztosítható az egészséges táplálkozáshoz, illetve az egyéb szükségletek kielégítéséhez szükséges javak optimumának beszerzése. A policy-orientált módszer viszont ennél alacsonyabb szintet céloz meg. Ez az alapanyagcseréhez szükséges élelmiszerek, illetve egyéb szükségletek értékéről kíván tájékoztatást nyújtani.

A 3. tábla különböző háztartástípusokra vonatkozóan mutatja be a kísérleti módszerekkel számított küszöbértékeket.

A küszöbértékek különböző módszerek szerint

Háztartástípus	2012		2013		2014		Fogyasztási egységek száma
	egy háztar- tásra	egy főre	egy háztar- tásra	egy főre	egy háztar- tásra	egy főre	
	számított havi érték, forint/hó						
Amerikai módszer adaptálása							
1 felnőtt	76 378	76 378	76 394	76 394	75 934	75 934	1,0
1 felnőtt 1 gyermekkel	99 291	49 646	99 312	49 656	98 714	49 357	1,3
1 felnőtt 2 gyermekkel	122 205	40 735	122 230	40 743	121 495	40 498	1,6
2 felnőtt	114 567	57 283	114 591	57 295	113 901	56 951	1,5
2 felnőtt 1 gyermekkel	137 480	45 827	137 509	45 836	136 682	45 561	1,8
2 felnőtt 2 gyermekkel	160 394	40 098	160 427	40 107	159 462	39 865	2,1
2 felnőtt 3 gyermekkel	183 307	36 661	183 345	36 669	182 242	36 448	2,4
2 felnőtt 4 gyermekkel	206 221	34 370	206 263	34 377	205 022	34 170	2,7
3 felnőtt	152 756	50 919	152 788	50 929	151 868	50 623	2,0
3 felnőtt 1 gyermekkel	175 669	43 917	175 706	43 926	174 649	43 662	2,3
3 felnőtt 2 gyermekkel	198 583	39 717	198 624	39 725	197 429	39 486	2,6
3 felnőtt 3 gyermekkel	221 496	36 916	221 542	36 924	220 209	36 702	2,9
3 felnőtt 4 gyermekkel	244 410	34 916	244 460	34 923	242 989	34 713	3,2
Eredeti módszer, policy-orientált paraméterekkel							
1 felnőtt	82 790	82 790	83 316	83 316	85 744	85 744	1,0
1 felnőtt 1 gyermekkel	107 627	53 813	108 311	54 155	111 467	55 734	1,3
1 felnőtt 2 gyermekkel	132 464	44 155	133 305	44 435	137 190	45 730	1,6
2 felnőtt	124 185	62 092	124 974	62 487	128 616	64 308	1,5
2 felnőtt 1 gyermekkel	149 022	49 674	149 969	49 990	154 339	51 446	1,8
2 felnőtt 2 gyermekkel	173 859	43 465	174 963	43 741	180 062	45 016	2,1
2 felnőtt 3 gyermekkel	198 696	39 739	199 958	39 992	205 786	41 157	2,4
2 felnőtt 4 gyermekkel	223 533	37 255	224 953	37 492	231 509	38 585	2,7
3 felnőtt	165 580	55 193	166 632	55 544	171 488	57 163	2,0
3 felnőtt 1 gyermekkel	190 417	47 604	191 627	47 907	197 211	49 303	2,3
3 felnőtt 2 gyermekkel	215 254	43 051	216 621	43 324	222 935	44 587	2,6
3 felnőtt 3 gyermekkel	240 091	40 015	241 616	40 269	248 658	41 443	2,9
3 felnőtt 4 gyermekkel	264 928	37 847	266 611	38 087	274 381	39 197	3,2

A különböző módszerek szerint eltérő eredményekhez juthatunk. Az eltérés több tényezőtől fakad. A két számítás között a különböző háztartástípusok szerinti eltérések jelentősek. Míg az egyszemélyes háztartások esetében kisebb a különbség, addig a két felnőtt, három gyermekes háztartásokra körülbelül 24 000 forintos, a három felnőtt, három gyermekesek esetében pedig több mint 28 000 forintos különbség adódik.

A két kísérleti számítás eredményeit összevetve az a legszembetűnőbb, hogy az amerikai módszer adaptálása nyomán készített eljárás rendre kisebb minimumértékeket eredményezett, mint az eredeti módszer policy-orientált változata. Mindegyik számítás az OECD2-es fogyasztásiegység-skálát alkalmazza, így az eltérések mindegyik háztartástípus esetében egységesen jelentkeznek: az adaptált módszer segítségével számított összegek a policy-orientált eljárással kalkulált küszöbértékek kevesebb mint 90%-át teszik ki. Ez az összefüggés meglepő, mivel a policy-orientált számítás kisebb értékű élelmiszerkosárból indult ki, s a szükségletek kielégítésének alacsonyabb szintjét célozta meg, mint az adaptált amerikai módszer. Ez az összefüggés abból adódik, hogy az adaptált módszer nem az élelmiszerkosár értékének környezetében található háztartások, hanem az uniós AROPE-mutató szerinti szegénység vagy kirekesztődés kockázatának kitett háztartások fogyasztási jellemzői alapján számítja az élelmiszer-kiadások feletti szükségletek értékét.

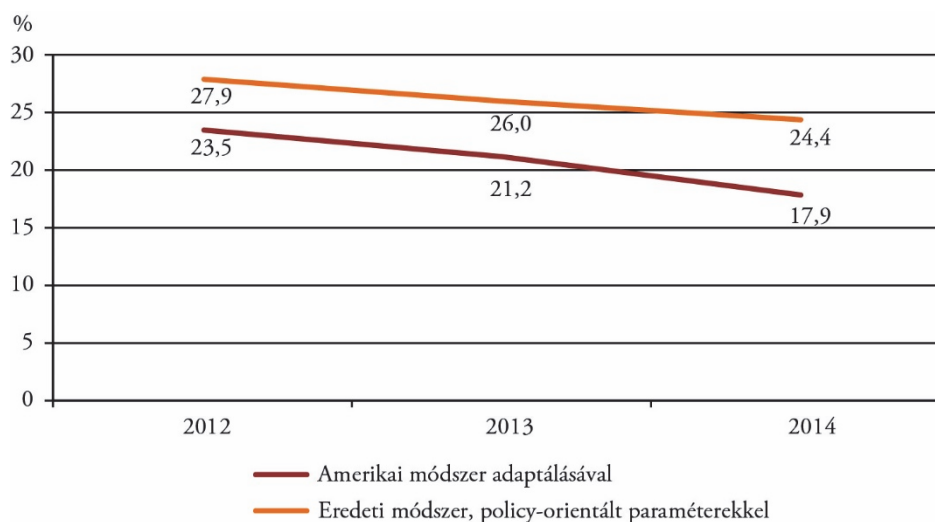
3.2. A küszöbérték alatt élők aránya

Előzőleg azt mutattuk be, hogy a különböző számítási eljárások milyen küszöbértékeket eredményeznek, jelen fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a népesség mekkora hányada él olyan háztartásokban, amelyeknek az egy fogyasztási egységre jutó rendelkezésre álló jövedelme nem éri el a küszöböt.

Fontos megjegyezni, hogy a háztartásokban egy fogyasztási egységre jutó rendelkezésre álló jövedelmet hasonlítjuk a küszöb értékéhez, mivel az összes háztartástípusra a fogyasztási egységek száma alapján számoltuk a rájuk vonatkozó küszöböt. Minden típusnak saját küszöbértéke van, tipikus félreértelmezési probléma, amikor a szegénységi küszöbszámok rendszeréből egyet kiragadunk (általában az egyszemélyes háztartások küszöbét) és mindenféle háztartással, sőt egyes személyekkel kapcsolatban fogalmazzuk meg az ennek az értéknek megfelelő keresetelvárásokat. A rendelkezésre álló jövedelem (melyet az adott háztartás a fogyasztásának fedezésére hónapról hónapra felhasználhat) szintén fontos a megfogalmazásban, mert ez mindenféle jövedelememet nettó módon vesz számba. Az olyan típusú megállapításoknak, hogy valaki „a létminimum alatt keres”, nincsen értelmük, mert sem azt nem veszik figyelembe, hogy a fogyasztás mindig egy háztartás keretein belül történik, sem pedig azt, hogy a háztartásoknak messze nem a bér és a kereset az egyetlen jövedelemforrásuk. Ebből következően az egész népességgel kapcsolatban tett olyan megállapítások, hogy hányan keresnek a létminimumérték alatt, szintén nem sokat mond, mert nem következik belőle, hogy mennyien is élnek a küszöb alatt.

Amit feltétlenül rögzíteni kell, hogy ahogy a fogyasztás, a jövedelem is háztartási szintű mutató. Az összehasonlítást az a feltételezés teszi lehetővé, hogy amint a szükségletek közösen jelentkeznek a háztartás tagjai részére, a háztartás számára rendelkezésre álló jövedelmet is megosztják egymással a háztartás tagjai.

A küszöbérték alatt élők aránya különböző módszerek szerint



Ahogy a küszöbértékek nagysága is előrevetítette, az adaptált módszer számítási eljárását követve kevesebben élnek a küszöb alatt, mint az eredeti mutató policy-orientált verziója szerint. Az előbbi alapján 2014-ben a népesség 17,9%-a számára nem állt rendelkezésre (a könnyű fizikai munka esetén) az egészséges táplálkozáshoz, illetve az egyéb szükségletek kielégítéséhez szükséges mértékű jövedelem, míg a másik szerint a társadalom 24,4%-ának gondot okoz az alapvető szükségletek kielégítéséhez szükséges élelmiszerek, illetve egyéb szükségletek fedezése.

A küszöb „alatt” élők körét tehát eltérő módon határozza meg a két módszer. Az elmúlt évek magyarországi tendenciái azonban a két számítási eljárás szerint hasonló módon alakultak. A 2012-es csúcshoz képest, amikor a népesség 27,9, illetve 23,5%-a élt a küszöb „alatt”, 2014-re mindegyik számítási mód szerint csökkent az abszolút szegénységben élők aránya Magyarországon.

3.3. Fogyasztási szerkezet

Mind a relatív, mind az abszolút szegénységi küszöb esetén felvetődik a kérdés, hogy miben különbözik a küszöb „alatt” és a küszöb „felett” élő népesség, milyen értelemben választja el a küszöbérték egymástól a két csoportot. Nem árt ennek kapcsán néhány dolgot hangsúlyozni, mivel az abszolút küszöbök értelmezésével kapcsolatban itt merül fel a legtöbb probléma.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy mivel a vizsgált jövedelem egy folytonos változó, a küszöb közvetlen közelében élők jövedelmi helyzete nem igazán különbözik egymástól. Akik éppen a küszöb „alá”, illetve „fölé” esnek, azok gyakorlatilag azonos jóléti szinten élnek. Természetesen ugyanez a helyzet az egyéb jellemzőkkel, így a közvetlenül a küszöb „alatt”, illetve „fölött” elhelyezkedők fogyasztási szerkezetével is: a küszöb egyértelmű határvonalat jelöl ki, de a jelenségre magára inkább a fokozatosság a jellemző.

A küszöb alatt, illetve fölött elhelyezkedők fogyasztási szerkezete különböző módszerek szerint, 2014

(%)

	Amerikai módszer adaptálása		Policy orientált	
	küszöb alattiak	küszöb fölöttiek	küszöb alattiak	küszöb fölöttiek
Élelmiszerek és alkoholmentes italok	29,1	22,5	28,6	22,2
Szeszes italok, dohányárúk	4,8	2,9	4,4	2,9
Ruházat és lábbeli	3,2	3,8	3,1	3,8
Lakásfenntartás és háztartási energia	27,8	22,5	27,8	22,2
Lakberendezés, háztartásvitel	2,7	3,8	3,0	3,8
Egészségügy	4,0	5,0	4,4	5,0
Közlekedés	8,7	13,0	8,4	13,3
Hírközlés	6,6	7,5	6,9	7,5
Kultúra, szórakozás	4,2	7,4	4,5	7,5
Oktatás	1,0	0,8	0,9	0,8
Vendéglátás ,szálláshely-szolgáltatás	2,6	3,9	2,6	4,0
Egyéb termékek és szolgáltatások	5,3	6,8	5,4	6,9
Fogyasztási kiadások összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Ha a két ajánlott módszer szerint megvizsgáljuk, hogy milyen a rájuk vonatkozó küszöb alatti, illetve efölötti jövedelemből élő háztartások fogyasztási szerkezete, a következőket állapíthatjuk meg. A küszöb alatti háztartások esetében a vártan megfelelően jóval magasabb az alapvetőnek tekinthető fogyasztás, vagyis az élelmiszer és a lakásfenntartás aránya. A két főcsoport súlya a küszöb felettiéknél azonos, míg az alatt lévő háztartások esetében az élelmiszeré valamivel magasabb, ami arra utal, hogy ez a leginkább rugalmatlan része a fogyasztásnak. Ezenkívül magasabb még az élvezeti cikkek aránya, valamint csekély mértékben az oktatásé. Ez utóbbi főcsoportnak azonban az egész fogyasztáson belül nagyon kicsi a súlya (1%), és azt mutatja, hogy a gyermekes háztartások, ahol ez a költségelem releváns, a jövedelmi skála alsóbb részén vannak.

A többi 8 főcsoportnál a küszöb fölöttiek bírnak magasabb aránnyal, hiszen az alapvető javak biztosítása után nekik több szabadon elkölthető jövedelmük marad az egyéb szükségletekre. A policy-orientált módszer magasabb küszöbértékeket eredményez, mint az adaptált amerikai módszer, ezért azt várhatnánk, hogy ezeknél a főcsoportoknál náluk magasabb arányokat kapunk. Azonban a közlekedés és a ruházkodás esetében is azt láthatjuk, hogy az amerikai módszer szerinti küszöb alatt élők költenek arányában többet, ami arra utalhat, hogy viszonylag sok olyan háztartás van a jövedelmi skála alsóbb részén, akik számára a közlekedés és ezen belül vélhetően az autó fenntartása alapvető jószágnak számít (gyermekes, illetve vidéken élő háztartások).

Irodalomjegyzék

- Cseres-Gergely Zsombor – Molnár György (2008): Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon a rendszerváltás után. Egy modellkísérlet eredményei. *Közgazdasági Szemle*, (LV): 4, 157-170.
- Éltető Ödön – Havasi Éva (2002): Az elemzési egység és az ekvivalencia-skála megválasztásának hatása a jövedelmi egyenlőtlenségre és szegénységre, *Szociológiai Szemle*, 4.
- Fisher, Gordon M. (1992): The Development of the Orshansky Poverty Thresholds and Their Subsequent History as the Official U.S. Poverty Measure. *Social Security Bulletin*, 55(4): 3–14. (<http://www.census.gov/hhes/povmeas/publications/orshansky.html>) (Megtekintve: 2015.10.01)
- Havasi Éva (2015): A magyarországi létminimum-számítás korszakai nemzetközi összehasonlításban. *Statisztikai Szemle*, 93(10): 885–916.
- KSH (1991): *Létminimum 1989–1991*. Budapest: KSH.
- KSH (2015a): *A létminimum, 2014*. Budapest: KSH.
- KSH (2015b): *A háztartások életszínvonal*. Budapest: KSH.
- Rodler Imre (szerk.) (2005): *Új tápanyagtáblázat*. Budapest: Medicina.